

Jaarverslag 2023

1. Algemene zaken

1.1 Bestuur

De algemene ledenvergadering vond in 2023 plaats op 22 maart in de Gasthuiskapel in Zaltbommel. Arnout de Mooij is toen gekozen door de leden tot algemeen bestuurslid. Dirk Muller (algemeen bestuurslid) en Harry Kolman (voorzitter) waren aftredend en herkiesbaar; zij zijn beiden herkozen.

Bestuurssamenstelling 2023:

- Harry Kolman (voorzitter)
- Cassandra van Altena (secretaris)
- Lot Tönis (penningmeester)
- Ton van Balken (algemeen bestuurslid)
- Dirk Muller (algemeen bestuurslid)
- Erwin van der Speld (algemeen bestuurslid)
- Arnout de Mooij (algemeen bestuurslid)

Op uitnodiging van Slot Loevestein is het bestuur en partners een rondleiding aangeboden in het slot en de tentoonstelling Denkend aan Water, deze vond plaats op 19 februari, met veel dank aan Slot Loevestein.

1.2 Leden

Een mijlpaal voor de Natuurwacht Bommelerwaard dit jaar was de aanmelding van het 500^e lid van de vereniging! Bert van Zeelst uit Hedel was de gelukkige aanmelder en ontving uit handen van de voorzitter een certificaat, het boek 'Ontdekken is genieten', en een excursie voor 15 personen in de Bommelerwaard.

Zaterdag 24 juni is een uitje georganiseerd voor de vrijwilligers van de Natuurwacht. Ongeveer 35 vrijwilligers startten de dag met een kopje koffie en gebak bij Brasserie de Buurman in Poederoijen, waarna een rondleiding volgde in de Batterij onder Poederoijen. Na de lunch vervolgde het programma met een zogenaamde 'BioBlitz' nabij de Boezem van Brakel. In twee uur tijd zijn 174 soorten waargenomen.

Per 2023 zijn er 45 nieuwe leden aangemeld. Daarnaast zijn er al 16 aanmeldingen binnengekomen die het lidmaatschap per 2024 in willen gaan. 15 leden hebben hun lidmaatschap opgezegd, of zijn afgemeld als lid omdat zij de contributie niet betaalden. Op 31-12-2023 stond de ledenstand op 504 (2022:473) leden.

1.3 Financiën

Het eigen vermogen is gestegen met een bedrag van €269,20 naar €33.574,29. Er is nog steeds €10.000 gereserveerd voor de Vogelatlas. Deze kosten zijn gereserveerd voor de uitgave van het boek, gepland in 2025.

De bijdrage aan contributie is iets gestegen naar €8.017,-.

Via de Rabobankclubactie ontvingen wij een heel mooi bedrag van €540,76.

Veiligheid wordt sinds dit jaar als aparte kostenpost genoemd en er is €1.379,16 en €422,23 uitgegeven in 2023.

De kosten voor “Natuur en Landschap behoud, bescherming en verbetering (Heemtuin en Kloosterwiel)” waren ver onder de begroting (€3.391,- / €5.650,-)

Er is een nieuwe Natuurwacht folder uitgekomen en een vrijwilligersuitje geweest (kosten: € 1.284,85).

Er waren geen onvoorziene uitgaven.

1.4 PR voor de vereniging

Het magazine is in maart en september uitgegeven. Ook werd aan omwonenden van de Kloosterwiel en de Heemtuin en Kruidentuin in Zaltbommel een nieuwsbrief verstuurd.

Via de eigen communicatiekanalen (website, Facebook en X (voormalig Twitter) worden regelmatig berichten geplaatst. De Natuurwacht heeft op dit moment twee Facebookpagina's: een 'vriendenpagina' (1353 vrienden eind 2023) en een 'bedrijfspagina' (809 volgers eind 2023). Het aantal volgers op de X-pagina stond eind 2023 op 462.

In de Bommelerwaardgids zijn artikelen geplaatst over de bosuilentelling voor de Vogelatlas Bommelerwaard, het plaatsen van torenvalkkasten door de werkgroep Torenvalken, en het plaatsen van gierzwaluwkasten aan de Sint-Maartenskerk. Ook was er in de fotorubriek aandacht voor het 500^e lid van de Natuurwacht. Het artikel over de bosuilentelling is ook geplaatst in de LiveAtlas-nieuwsbrief van Sovon.

Daarnaast is de Natuurwacht dit jaar aanwezig geweest bij het jubileum van de Torentuin in Zaltbommel op 17 juni, met themakraam over de gierzwaluw. Op 28 oktober stond de Natuurwacht met een kraam bij de Duurzaamheidsmarkt van Zaltbommel in het kader van de Nationale Klimaatweek.

In februari is een openbare werkgroepactiviteit georganiseerd door de werkgroep Poelen. Deelnemers konden helpen met het overzetten van salamanders tijdens de salamandertrek in Gameren. De werkgroep Kleine marterachtigen organiseerde een publieksactiviteit op zaterdag 23 september en zaterdag 4 november. Op de eerste zaterdag werden wildcamera's geplaatst, de tweede zaterdag werden de beelden samen bekeken. De werkgroep Planten organiseerde een Eindejaarsplantenjacht op 28 december.

De Big Day Zaltbommel werd gehouden op 12 en 13 mei. Vier teams met in totaal tien personen deden hieraan mee. Het winnende team heeft 103 soorten vogels gezien. In totaal zijn door de teams 109 soorten waargenomen.

1.5 Website

In september 2023 is de lang gekoesterde wens om de website up-to-date te maken in vervulling gegaan. Met de hulp van een commerciële partij is de overstap naar Joomla 4 gemaakt. Daarbij heeft de website ook een moderner jasje gekregen waardoor hij er weer eigentijds uitziet. Hier en daar zullen er nog kleine aanpassingen moeten worden doorgevoerd maar dat kan naar verwachting in eigen beheer worden uitgevoerd.

1.6 Veiligheid

Begin 2023 hebben alle motorisch aangedreven gereedschappen voor de eerste keer een keuring ondergaan. Ook alle bij de vereniging in gebruik zijnde ladders zijn gekeurd. Deze keuringen zullen jaarlijks worden herhaald.

Eind september is er voor het eerst een startavond georganiseerd voor alle werkgroep leden die in een werkgroep zitten waarvan is vastgesteld dat de uit te voeren werkzaamheden risico's met zich meebrengen. Ongeveer de helft van de uitgenodigde leden was op de avond, die volledig in het teken stond van veiligheid, aanwezig. De niet aanwezige leden hebben de op die avond getoonde PowerPoint presentatie in verkorte vorm per email toegestuurd gekregen.

Tijdens de eerste werkdag in de Kloosterwiel op zaterdag 4 november is er aan alle werkgroep leden een groen veiligheidshesje uitgereikt met daarop de tekst "Natuurwacht Bommelerwaard". Deze kleding levert een bijdrage aan de veiligheid en hiermee is tevens iedereen voor zowel medewerkgroepleden als voor passanten duidelijk herkenbaar.

2. Natuureducatie

2.1 Excursies

In 2023 zijn opvallend veel openbare excursies georganiseerd:

- Kleine wintervogelexcursie in Alem, door Cassandra van Altena (21 januari)
- Overzetten van salamanders tijdens de salamandertrek in Gameren, door Arnout de Mooij en Gerard Terpstra (3 februari)
- Avondfietsronde Patrijs en Steenuil in Bruchem, door Arnout de Mooij (7 april)
- Vlinderexcursie in de Lieskampen, door Ton van Balken (22 april)
- Vroege vogelexcursie in Munnikenland, door Cassandra van Altena (29 april)
- Onderwaterleven bekijken in Boezem van Brakel i.s.m. Ravon en werkgroep Poelen, door Arnout de Mooij en Gerard Terpstra (30 april)
- Vlinderexcursie in de Lieskampen, door Ton van Balken (10 juni)
- Gierzwaluwexcursie in Zaltbommel, door Cassandra van Altena (30 juni)
- Nachtvlindernacht in de Kloosterwiel, door Lot Tönis (11 augustus)
- Fietsexcursie over het landschap in de Bommelerwaard, door Cassandra van Altena en landschapsarchitect Arjan Nienhuis (7 oktober)
- Nacht van de Nacht in Nederhemert-Zuid, door Beppie Schothorst en Dirk Muller (28 oktober)
- Wintergasten in Heerewaarden, door Arnout de Mooij (16 december)

De excursie in het kader van de Nacht van de Nacht was al een aantal jaar niet meer georganiseerd, maar werd dit jaar weer opgepakt door Beppie en Dirk. De excursie stond in het teken van het ervaren van het donker. Er was een leuke groep mensen van alle leeftijden aanwezig (ongeveer 20 deelnemers). Bij het wandelen rondom kasteel Nederhemert-zuid hebben we onze zintuigen optimaal ingezet om te ervaren wat er naast zich allemaal te beleven valt. Er was ook aandacht voor het waarnemen in het donker door verschillende dieren.

De werkgroep Natuurwandelingen heeft dit jaar vier excursies georganiseerd. Samen lopen we een leuke route en wijzen we elkaar op wat we tegenkomen. Dit jaar stonden de volgende excursies op het programma: het Munnikenland op 29/1/23 (druk bezocht en de zeearend was present), op 5/3/23 wandeling voorjaarsflora in Neerijnen, op 16/4/23 heeft

de werkgroep natuurwandelingen gewandeld bij de Batterij onder Brakel en op 25/6/23 wandeling rond het nieuw fort Sint Andries.

De werkgroep Planten organiseerde op 28 december een publieksactiviteit in Zaltbommel. Tijdens de Midwinterplantenjacht wordt er gezocht naar bloeiende planten in de winter. Bij deze excursie waren 7 fanatieke plantensoekers.

2.2 Lezingen

Er zijn vier openbare lezingen gegeven in 2023 in de Gasthuiskapel in Zaltbommel. Ton van Balken gaf een lezing over de vogels van de uiterwaard in Hurwenen (18 januari), libellen in de Bommelerwaard (22 maart na de ALV), en over vlinders in de Bommelerwaard (20 september). Arnout de Mooij gaf 24 oktober een lezing over uilen en roofvogels, die opvallend goed bezocht werd: maar liefst 80 deelnemers kwamen op deze lezing af.

Daarnaast is nog een aantal besloten lezingen gegeven. Op 21 februari een lezing over 'Natuur in de Bommelerwaard' bij de christelijke vrouwenvereniging in Well door Cassandra van Altena. In het najaar is een lezing gegeven over de flora en fauna langs de rivier De Waal aan de christelijke vrouwenvereniging in Waardenburg.

2.3 Onderwijs en maatschappelijke stage

Jaarlijks begeleidt de Werkgroep Landschapsbeheer van de Natuurwacht een aantal leerlingen van het Cambium met de maatschappelijke stage (MAS). Dit jaar ging het om drie leerlingen.

Het project 'Vlinders in de klas', begeleid door leden van de Vlinderwerkgroep, vond dit jaar zijn vervolg (zie 5.1).

In 2023 zijn er verschillende natuuropkomsten bij de scouting georganiseerd. Er is onder andere een opkomst over bevers en vleermuizen geweest bij de welpen.

2.4 Heemtuin en kruidentuin (educatie)

De nieuwsbrief over beide tuinen is ook dit jaar weer verspreid onder de bewoners van de binnenstad (eind maart/begin april 2023).

In 2023 zijn 11 werkochtenden georganiseerd, waaraan gemiddeld 10 vrijwilligers deelnamen. In het voorjaar, wanneer de stinzeplanten in bloei staan, zijn regelmatig rondleidingen gegeven aan groepen en/of individuele personen.

2.5 Klompenpaden

De Natuurwacht is betrokken bij het realiseren van twee klompenpaden in de Bommelerwaard. Ton van Balken maakt deel uit van de werkgroep, die het klompenpad in Aalst voorbereid. Onder leiding van Gisela Timmermans van Landschapsbeheer Gelderland is hard gewerkt aan de realisatie. De leden van de werkgroep hebben na de zomervakantie de vele palen van de route geplaatst. Op zaterdag 30 september werd de route officieel geopend door de wethouder van de gemeente Zaltbommel en vele dorpsbewoners. Onze voorzitter Harry Kolman was bij het spektakel aanwezig. Jammer dat enkele weken later wat routepalen waren verwijderd. De vrijwilligers hebben echter alles weer in orde gemaakt. Het is een prachtig klompenpad door de komgronden en uiterwaarden van Aalst. Ton is ook actief in een werkgroep voor het klompenpad rondom Velddriel. Ook daar zijn er goede vorderingen en hoopt men het pad voorjaar 2024 te openen.

3 Landschapsbeheer

3.1 Kloosterwiel

In 2023 zijn de vrijwilligers van de werkgroep Landschapsbeheer er acht keer op uit getrokken. Dat waren vooral werkdagen in natuurgebied De Kloosterwiel. Er waren ook twee werkochtenden in het natuurgebied De Voorne van Natuurmonumenten in Heerewaarden. Daar zijn flink wat meters maasheggen gesnoeid. Geen gemakkelijk karwei, maar dankzij inzet van onze vrijwilligers is het prima gelukt. Bijzonder was de dassenburcht nabij een van de heggen. Uiteraard hebben we daar geen snoeiwerk verricht. In 2023 werd nadrukkelijk stil gestaan bij de veiligheid van de werkzaamheden. Het bestuur heeft de maatregelen wat aangescherpt. De nieuwe aanpak werd besproken op een speciale bijeenkomst met alle vrijwilligers. Ook vrijwilligers van de steenuilenwerkgroep en werkgroep torenvalk waren uitgenodigd. Het was een zeer nuttige en belangrijke bijeenkomst. Iedereen kon instemmen met de nieuwe veiligheidseisen. Dat houdt o.a. in: iedereen draagt gekleurd hesje met logo Natuurwacht, helpers bij de zagers dragen helm en oorbeschermers, zagers hebben zaagcertificaat en dragen vereiste kleding: zaagbroek, helm, speciale schoenen. De organisatie zorgt voor veilig materiaal dat jaarlijks wordt gekeurd zoals ladders en kettingzagen.

3.2 Heemtuin en kruidentuin (onderhoud)

Ook in 2023 is het onderhoud van de heemtuin en kruidentuin door vrijwilligers geschied. Er waren elf werkochtenden waar gemiddeld 10 personen bij werkzaam waren. Een aantal kruiden, zoals salie, thijm en lavendel werden opnieuw aangeschaft en geplant. In de heemtuin werden enkele grote bomen (eik en beuk) in de kroon gesnoeid. De Anna Paulowna blijft een risicovolle boom lettend op de 'holle' takken. De boomgaard met oude fruitrassen is net als andere jaren in de winter gesnoeid. Helaas was er weinig fruit. Flink wat palen van het raster in de schapenwei waren aan de onderzijde verrot en zijn door enkele vrijwilligers vervangen. Parallel aan de tuinmuur van de Stadskwekerij is twee jaar geleden een kruidenstrook ingezaaid. De strook is succesvol, maar de schapen zijn er ook tuk op. Het flexibele raster was geen afdoende afscheiding. In 2023 is een nieuw raster van palen en schapengaas geplaatst.

Nabij de heemtuin/schapenwei staat een ooievaarsnest in een particuliere tuin, die acht jaar geleden aldaar geplaatst is op een hoge boom. In september 2023 viel het nest met boom en al naar beneden. De boom was verrot. Het nest flink beschadigd. Vrijwilligers, Guido en Hans, hebben het nest weer gerepareerd en enkele weken later werd een nieuwe locatie gevonden voor het nest: in een hoge els nabij de boomgaard. Met een hoogwerker lukte het onze vrijwilliger Koert van Geffen om het nest boven in de gesnoeide els te krijgen. Een maandje later had de ooievaar het nest weer gevonden. Nu maar hopen dat het weer tot een succesvol broedsel komt.

4 Natuurbescherming

4.1 Steenuilenwerkgroep

Aantal nestkasten

Dit jaar heeft de werkgroep 12 nestkasten geplaatst. 2 als vervanging en 10 op een nieuwe locatie. Hiermee komt het aantal nestkasten uit op 107 stuks.

De resultaten

Van de 95 kasten die heel 2023 hebben gehangen, zijn de resultaten als volgt:

- 44 kasten (46%) zijn gebruikt door steenuilen.
In 33 daarvan was sprake van een broedgeval.
11 kasten zijn (*getuige de aanwezigheid van uilenballen*) gebruikt als slaappleaats.
- Bij de voorjaarscontrole werden in 11 van de 44 gebruikte kasten eieren aangetroffen. De legsels varieerden tussen de 1 tot 5 eieren.
- Omdat we geen tweede voorjaarscontrole doen, *nemen* we aan¹, dat van deze broedsels tenminste 1 jong per nest is grootgebracht. Natuurlijk is de kans groot dat het er meer zijn, maar dat weten we dus niet.
- In 22 van de totaal 44 bewoonde kasten, zijn opgeteld 61 jonge uilen aangetroffen, variërend van 2 dagen tot een paar weken oud.
- **Het broedsucces in 2023, stellen wij inclusief de genoemde aanname¹ vast op tenminste 72 jonge steenuilen.**

Erfeigenaren met eigen nestkasten

- Voor het eerst hebben we bij erfeigenaren waar een steenuilen nestkast hangt die niet door onze werkgroep opgehangen of onderhouden wordt, een kaartje in de bus gedaan. Via dit kaartje hebben we gevraagd, of de erfeigenaar ons de eventuele broedresultaten wil doorgeven.
- Ook werd het aanbod gedaan voor het geven van advies. En de mogelijkheid aangeboden tot het verlenen van eventuele hand- en spandiensten door de werkgroep. Helaas was de respons niet groot. Verder blijkt het lastig om met deze mensen contact te krijgen.

Werkgroep bezetting

De bezetting van de werkgroep is ongewijzigd en bestaat uit 3 dames en 6 heren.

Persoonlijke (val)beschermingsmiddelen en laddergebruik

- Dit jaar is er voor het eerst gewerkt met beschermingsmiddelen. Dat varieert van handschoenen, hoofdbescherming en veiligheidsbril, tot valbeveiliging. Met name bij het plaatsen van kasten is deze valbeveiliging een aanwinst. De gordel met toebehoren is gemakkelijk in het gebruik, waardoor er laagdrempelig en met veel meer zekerheid en veiligheid gewerkt kan worden.
- De ladders die wij gebruiken (2x telescoop, 1 driedelige privé schuifladder), zijn dit jaar voor het eerst gekeurd. Vanaf nu zal dit jaarlijks gebeuren. De gebruikte ladders, (2 telescoopladders, met resp. 11 en 13 sporten) beginnen wat kuren te vertonen, Ze zijn maar met moeite in- en uit elkaar te schuiven. Na 6 jaar lijkt het dus tijd voor vervanging. Daarbij kiezen we, na overleg, voor 2 ladder met 13 sporten.

4.2 Torenavalkwerkgroep

In maart zijn 9 kasten opgehangen, hierover is een bericht geplaatst in de Bommelerwaardgids. Locaties zijn onder andere de uiterwaard in Hurwenen en Heerewarden, de dijk bij Nieuwaal en de Maasdijk bij gemaal de Baanbreker. Ook bij de gemeentewerf van de gemeente Zaltbommel in Gameren is een kast geplaatst. Een andere bijzondere locatie waarvoor een kast vervaardigd is, is de (oude) kerktoren in Rossum.

4.3 Akkervogelwerkgroep

In totaal hebben 17 vrijwilligers op gezette tijden patrijzen geteld:

- BMP-tellingen in 9 van de 17 bestaande telgebieden
- Buiten broedseizoen is in slechts 5 van de 17 telgebieden geteld

Uit deze tellingen blijkt dat er 17 territoria van patrijzen in deze gebieden zijn.

In 2023 zijn bezoeken afgelegd bij 14 particuliere erfeigenaren waaraan Stichting Landschapsbeheer Gelderland bosplantsoen en/of zaadmengsel heeft uitgedeeld in 2022 en 2023. Waar nodig is advies gegeven over verder onderhoud.

4.3 Salamandertrek

Op de Waalbandijk in Gameren worden ieder jaar veel salamanders en andere amfibieën doodgereden tijdens de voorjaars trek. De dieren steken dan de dijk over als ze van hun binnendijkse overwinteringsgebied terugkeren naar de poel waar ze in de lente verblijven en zich zullen voorplanten. Een vrijwilliger spant zich sinds enkele jaren in om deze dieren veilig over te zetten, door het plaatsen van vangemmers, maar ook door ze handmatig naar de overkant te brengen. Dit jaar hebben we hier begin februari een publieksactiviteit van gemaakt, om gezamenlijk de amfibieën te helpen. De aankondiging was op het laatste moment, omdat de trek zich niet goed laat voorspellen. Uit deze activiteit is een klein groepje vrijwilligers voortgekomen, dat op een aantal avonden tijdens de voorjaars trek in actie is gekomen. Ongetwijfeld zal dit in 2024 een vervolg krijgen. De najaars trek, in de andere richting, vindt overigens over een langere periode en minder zichtbaar plaats, waardoor het niet goed mogelijk is om dan hulp te bieden.

4.4 Projecten biodiversiteit

- Over het perceel in Velddriel is dit jaar helaas geen duidelijkheid van de provincie gekomen of de plannen voor een meer natuurlijke inrichting doorgezet kunnen worden. NWB blijft samen met de Capreton in afwachting.
- Bij NWB is een verzoek binnengekomen voor om mee te denken over de aanplant van een bos bij Ammerzoden. Belangrijk is echter dat het bos in eigendom komt van de initiatiefnemers. Tot op heden is dat niet gelukt. Wel is een aangrenzend perceel reeds met bomen door vrijwilligers ingeplant.
- Vanuit de Regiodeal "Versterken Landschap en Biodiversiteit Rivierenland" was voor 2023 nog €100.000 euro beschikbaar voor projecten voor biodiversiteitsverbetering in het buitengebied. Ton van Balken (NWB), Cok van Zanten (gemeente Zaltbommel) en Theo van Goch (Capreton) hebben samen kansrijke ontwikkellocaties bezocht. Hieruit is een advies voortgekomen voor de gebiedjes rond de Middelsteeg in Zaltbommel ('Plan Jip en Janneke'). Nu maar hopen dat delen van dit plan op korte termijn kunnen worden uitgevoerd.
- Vrijwilligers van de Natuurwacht zijn betrokken bij de uitwerking van plannen om amfibieëntunnels bij de Waalbandijk in Gameren te realiseren, in eerste instantie als onderdeel van de voorstellen voor de besteding van het resterende budget uit de Regiodeal, maar uiteindelijk als op zichzelf staand project. Eind 2023 zijn de plannen vergevorderd, maar nog niet definitief.

4.5 Natuurbelangen Ruimtelijke ordening

Op het gebied van ruimtelijke ordening heeft de Natuurwacht zich in 2023 ingezet voor de volgende projecten:

- NWB was aanwezig bij een inloopavond op 7 februari voor de ontwikkeling van Wildeman III. NWB heeft een zienswijze ingediend om het belang van een natuurinclusieve inrichting en de borging daarvan onder de aandacht te brengen; vooralsnog is hier geen reactie op gekomen.
- NWB was aanwezig bij de inloopavond over de ontwikkeling van de Neswaarden op 8 februari. Vervolgacties werden niet nodig geacht.
- Coen van Tuijl heeft namens NWB een zienswijze ingediend over de herinrichting van de N831 nabij Bern. Hier zouden 50 bomen gekapt moeten worden, waar roeken broeden. N.a.v. de vele zienswijzen die de provincie heeft ontvangen is het plan vooralsnog 'on hold' gezet.
- Tevens heeft Coen een zienswijze ingediend over de invulling van een nieuwbouwwijk bij Brakel-West, met het verzoek de wijk meer natuurinclusief in te richten, en het belang van het gebied voor steenuilen onder de aandacht te brengen. N.a.v. deze zienswijze zijn Coen en andere afgevaardigden van de Natuurwacht uitgenodigd voor een gesprek met de gemeente dat begin 2024 plaats zal hebben.
- In Alem zijn plannen om in de Marensche uiterwaard een flinke ontzanding van 40 hectaren uit te voeren. Er is een klankbordgroep, waarin ook de Natuurwacht zitting heeft, die de plannen kritisch bekijkt. De lokale bevolking is niet blij met de ontzanding. Men vreest ondermijning van funderingen onder huizen nabij de Maasdijk. De Natuurwacht maakt zich zorgen over het verdwijnen van uiterwaardenlandschap en de negatieve gevolgen voor flora en fauna. Om die reden is een inventarisatie uitgevoerd. Zie hiervoor magazine najaar 2023. Raadsleden en college zijn door de Natuurwacht geïnformeerd over het onderzoek. Standpunt van de Natuurwacht is dat een dergelijke grote ontzanding geen goede zaak is. Veel beter kan gekozen worden voor een meestromende nevengeul. De politiek heeft onlangs met krappe meerderheid gekozen voor nader onderzoek van het plan.
- Biodiversiteitsplan gemeente Zaltbommel. Harry Kolman, Dirk Muller, en Coen van Tuijl hebben meegedacht met de gemeente over de vorm en inhoud van het biodiversiteitsplan van de gemeente Zaltbommel. Het biodiversiteitsplan wordt binnenkort voorgelegd aan de gemeenteraad.
- Kleine huizen Beersteeg west. Er is meegedacht over de inrichting en het beheer van de openbare ruimte bij Beersteeg west. Dit heeft geresulteerd in het voornemen om de openbare ruimte in te richten zodat deze ten goede komt aan de versterking van biodiversiteit. Bij planten van bloemen, bomen en struiken wordt gebruik gemaakt van de door de natuurwacht geleverde plantenlijst.
- Rondleiden en gesprekken groenbeheer gemeente Zaltbommel. Er is een paar keer overleg geweest over het beheer van de openbare ruimte (Cok van Zanten). Om het gebied rond de kloosterwiel beter te leren kennen is er een rondleiding gegeven in en om de kloosterwiel
- Er is overleg geweest met de gemeente Zaltbommel over de aanpak van invasieve exoten in de gemeente en met name in de buurt van de Kloosterwiel. Dit heeft geresulteerd in de aanpak van de sterk uitbreidende Reuzenberenklauw in een stuk griend dat de Natuurwacht onderhoudt.

- De Natuurwacht heeft een standpunt geformuleerd omtrent het ingrijpen in de groene omgeving. Deze staat gepubliceerd op onze website.

5. Natuurstudie

5.1 Werkgroep Vlinders

De vlinderwerkgroep heeft dit jaar 86 keer geteld. In totaal zijn er 3074 dagvlinders, 184 dagactieve nachtvlinders en 1984 hommels geteld.

Er is dit jaar een nieuwe route bijgekomen: De Kloosterwiel, het rondje rond het wiel.

Er worden nu dus 4 routes gedaan: De Lieskampen vanaf 2015, Arkenswaard vanaf 2019, De Hedelse Bovenwaard vanaf 2019 en de Kloosterwiel vanaf juli 2023.

Een aantal opvallende punten:

- Voorjaar was nat en het vlinderseizoen kwam langzaam op gang.
- Het aantal hommels was dit jaar veel hoger dan voorgaande jaren (ongeveer verdubbeling).
- De achteruitgang van het bruin zandoogje is dramatisch in de Lieskampen.
- Het bruin blauwtje in Hedel is weer op het niveau van voor de overstroming van zomer 2021.
- Veel meer bont zandoogje in de lieskampen.
- Algehele achteruitgang in de Arkenswaard door gebrek aan nectarbloemen.
- Aantal klein geaderd witjes en klein koolwitjes vergroot in de Lieskampen en de Hedelse Bovenwaard en ook in de Kloosterwiel veelvuldig aanwezig.
- In alle gebieden meer dag-actieve nachtvlinders; vooral gamma-uil en bruine daguil
- Het vlinderseizoen bleef door het mooie najaarsweer lang doorgaan.

Het project 'Vlinders in de klas' is dit jaar gehouden in een groepswoning en op 4 scholen (6 klassen). Iedereen was enthousiast en er zijn vele vlinders (groot koolwitje) vrijgelaten in de nabije omgeving van de locatie.

5.2 Werkgroep Planten

De werkgroep planten bestaat uit 7 personen en heeft in 2023 inventarisaties gedaan door de hele Bommelerwaard. De werkgroep is 13 keer op pad geweest.

Er zijn naast het bezoeken van verschillende gebieden, ook thema's behandeld. We hebben speciaal gezocht naar zeldzame planten (net iets te vroeg in het seizoen) en een avond besteed aan waterplanten. Leuke kroosjes! De grote hoeveelheid polei die we hebben gevonden in het Munnikenland was heel speciaal.

Daarnaast is de werkgroep een onderzoek gestart naar de effecten van gefaseerd maaien op de plantensamenstelling in de Lieskampen (i.s.m. SBB). Hiervoor is er een startinventarisatie uitgevoerd (alle planten) en is er een nulmeting gedaan. Komend jaar gaat de werkgroep kijken of er verschillen zijn opgetreden ten opzichte van dit jaar.

5.3 Werkgroep Vogels

We zien diverse activiteiten die te maken hebben met vogels als een (lange) aanloop naar een werkgroep Vogels. De inspanningen voor de Vogelatlas, waarbij een grote groep vogeltellers is betrokken. De lezing over uilen en roofvogels van 24 oktober, die gebaseerd

was op de resultaten van deze tellingen. De organisatie van de Big Day vogelspotwedstrijd, excursies met een vogelthema, het plaatsen van gierwaluwnestkasten op de Sint-Maartenskerk in Zaltbommel en de organisatie van een cursusochtend watervogels tellen samen met Sovon vogelonderzoek Nederland. Ook werden de banden met bevriende vogelwerkgroepen aangehaald. In december is een doelstelling geformuleerd voor de werkgroep, die in 2024 verder uitgewerkt wordt.

5.4 Werkgroep Kleine Marterachtigen

De werkgroep heeft dit jaar twee nieuwe leden mogen verwelkomen, waarmee het aantal leden op negen is gekomen. Op 18 februari was de jaarlijkse meeting met alle groepsleden. We hebben ideeën verzameld voor onderzoek, een app-groep gestart en een activiteitenagenda opgezet.

Op 22 februari heeft een deel van de werkgroep samen met Gijsbert Smit en een ecooloog van de provincie een veldbezoek gebracht aan de omgeving van de N322 ter hoogte van het nieuwe Fort Sint-Andries. De provincie Gelderland wil hier een faunapassage aanleggen ten behoeve van das, bever, kleine marterachtigen, kamsalamander en op den duur ook otter. We hebben advies gegeven over de locatie en gepleit voor een extra voorziening in de buurt van Fort Voorne, waar regelmatig dassen en bevers sneuvelen op de weg. Voor dat laatste is vooralsnog helaas geen budget.

In maart hebben we met een cameraval een steenmarter waargenomen in de Kil van Hurwenen.

Op 26 mei zijn we met een warmtebeeldcamera gaan zoeken naar dassen bij Fort Voorne. Slechts één das kwam kort in beeld. Verder hebben we net voordat het donker werd een familie vossen met spelende jongen kunnen bewonderen.

In juni is het gebied van De Lieskampen en De Rampert onderzocht met een zevental camera's. Doel was om na te gaan of boommarters zich er voortplanten. En inderdaad verscheen er een tweetal jonge boommarters op de beelden, nabij het bruggetje over de Capreton. We hebben meteen aangetoond dat deze brug door boommarters wordt gebruikt om het water over te steken. Ook op een andere camera stond een boommarter met juveniele kenmerken. Op vrijwel alle camera's is wel een boommarter vastgelegd, maar het blijft (te) lastig om individuele dieren te herkennen. In De Lieskampen is ook een hermelijn voor de camera verschenen. Mooie bijvangst was een vrouwtje wespendif dat mooi voor de camera poseerde.

De werkgroep was goed vertegenwoordigd op de vrijwilligersdag van de Natuurwacht op 24 juni.

De werkgroep is geraadpleegd door de afdeling infra van de provincie, in het kader van de trajectverkenning van de N322 tussen Giessen en Gameren. Er gaat groot onderhoud aan de weg plaatsvinden en dit biedt kansen voor het aanbrengen van faunavoorzieningen. We hebben hiervoor suggesties aangedragen tijdens een veldbezoek op 11 juli.

In het kader van het geplande werk aan de N322 hebben we in oktober de jaarlijkse martermaandactiviteit gepland in de Boezem van Brakel en de Nieuwendijk ten zuiden van de weg. Samen met twee enthousiaste deelnemers uit het publiek hebben we hier negen camera's geplaatst. Hierop zijn onder andere een bunzing vastgelegd, die langere tijd ter plaatse was, een boommarter en een wezel. Ook andere zoogdieren zoals vos en ree waren aanwezig.

De werkgroep heeft in 2023 weer een aantal meldingen van marters ontvangen van oplettende waarnemers. Helaas gaat het daarbij regelmatig om aangereden, dode dieren.

Bijvoorbeeld de hermelijn langs de N322 tussen Zaltbommel en Gameren op 28 augustus. De verzamelde kennis over het voorkomen van kleine marterachtigen en andere zoogdieren in de Bommelerwaard gebruikt de Natuurwacht bijvoorbeeld bij het opstellen van zienswijzen en reacties met betrekking tot ruimtelijke plannen.

5.5 Werkgroep Natuurwandelingen

De werkgroep natuurwandelingen organiseert excursies voor leden en niet-leden. Zie hiervoor paragraaf 2.1, Excursies.

5.6 Werkgroep Poelen

Deze werkgroep is nog in ontwikkeling. Werkgroepleden zijn bij een bijeenkomst van Stichting Landschapsbeheer Gelderland geweest over poelen, hier zijn geen activiteiten voor de werkgroep uit voort gekomen. Werkgroepleden zijn ook betrokken geweest bij de salamandertrek (zie 4.3).

5.7 Vogelatlas Bommelerwaard

In het tweede teljaar voor de Vogelatlas Bommelerwaard zijn veel tellingen georganiseerd. Februari 2023 zijn de eerste wintertellingen afgerond voor de kilometerhoktellingen. Voor het broedseizoen zijn voor het tweede jaar op rij de tellingen uitgevoerd.

Speciale tellingen zijn met de atlastellers uitgevoerd voor de volgende soorten: bosuil, ransuil, buizerd, havik, sperwer, en boerenzwaluw. De roofvogeltelling werd gevolgd door een gezellige nazit in café De Kraaij, op 1 april. Naast deze tellingen heeft Coen van Tuijl torenvalk en ooievaar geïnventariseerd. Er is ook een speciale 'drone-telling' geweest in de Kil van Hurwenen om de kolonies van lepelaar, grote zilverreiger en blauwe reiger te tellen. Deze tellingen werden samen met de Capreton uitgevoerd. Over de activiteiten zijn artikelen gepubliceerd in het magazine van de Natuurwacht en de LiveAtlas-nieuwsbrief van Sovon.

Op 21 november zijn de resultaten gepresenteerd aan de atlastellers. Ook fotografen die foto's hebben aangeleverd voor het boek waren hiervoor uitgenodigd.

De schrijvers van de atlas (Cassandra van Altena, Ton van Balken, Arnout de Mooij en Coen van Tuijl) zijn begonnen met het schrijven van de soortteksten. Met Sovon zijn diverse afspraken geweest over de nodige analyses en kaarten.

Verder is nog leuk te vermelden dat de Vogelatlas Bommelerwaard genoemd is in de podcast Vogelboeken van Vogelbescherming Nederland (aflevering 25 januari 2023).